

بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کل کشور (۱۴):
حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف

سیدحسنعلی سیاحی زاده فرد

Doi: [10.22034/mrc.report.21239](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21239)

مشخصات لایحه

دوره دوازدهم - سال دوم

شماره ثبت:

۳۸۱

گروه دین، ارشاد و اوقاف اسلامی

مشخصات گزارش

نوع گزارش:

- ☒ طرح / لایحه
- ☐ راهبردی
- ☐ نظارتی
- ☐ پیش نویس قانونی

شماره مسلسل:

۳۱۲۳۹

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۰/۲۳

بررسی اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور نشان می‌دهد که مجموع اعتبارات این حوزه نزدیک به ۴۸ هزار میلیارد تومان بوده است. همچنین سهم این حوزه از مصارف بودجه عمومی دولت از ۰/۸۸ درصد به ۰/۸۱ درصد کاهش یافته است. حسب بررسی‌ها، در جداول الزامات منابع و مصارف لایحه، احکامی مانند بیمه خادمان مساجد یا حمایت از هزینه‌های مصرفی مراکز فرهنگی و دینی در بودجه انعکاس نیافته‌اند که این امر می‌تواند بیانگر غیبت سازوکارهای حمایتی در این حوزه باشد. درخصوص اعتبارات دستگاه‌ها نیز، هرچند مجموع اعتبارات حدود ۶ درصد افزایش یافته، اما این رشد عمدتاً هزینه‌ای بوده و اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای با افت بیش از ۵۷ درصد روبه‌رو شده است. در رویکرد لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور، بخش قابل توجهی از ردیف‌ها، حذف و یا در سایر ردیف‌ها تجمیع شده‌اند که این موضوع بیانگر تغییر رویکرد دولت از پراکندگی توزیع اعتبارات به تمرکز بر موضوعات کلان‌تر است. درمجموع، پیش‌بینی می‌شود که همچون سال‌های گذشته، غلبه هزینه‌های جاری و جبران خدمات نیروی انسانی مانع از اقدامات مؤثر و تحولی دستگاه‌های فعال این حوزه شده و ظرفیت سیاست‌گذاری راهبردی و سرمایه‌گذاری بلندمدت در حوزه مزبور بیش‌ازپیش تضعیف شود. بنابراین لازم است که احکام جزئی قانون برنامه هفتم پیشرفت از حیث اجرا یا عدم اجرا به جهت تأمین مالی در لایحه بودجه ۱۴۰۵ تعیین تکلیف شوند.

۱. بررسی جداول الزامات منابع و مصارف لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کل کشور

در جداول الزامات منابع و مصارف لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کل کشور، هیچ‌کدام از ردیف‌ها به‌طور خاص به حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف تعلق ندارند. بنابراین جای مسائلی همچون «بیمه خادمان مساجد» (موضوع بند «خ» ماده (۲۸) و تبصره‌های بند «ت» ماده (۷۵) [قانون برنامه هفتم پیشرفت](#)) یا «هزینه‌های انشعاب و مصرف آب، برق و گاز مراکز فرهنگی، هنری، قرآنی، رسانه‌ای، سینمایی، مطبوعاتی و تبلیغی- دینی دارای مجوز از مراجع ذی‌صلاح» (موضوع بند «ح» ماده (۷۵) [قانون برنامه هفتم پیشرفت](#)) در این جداول خالی بوده و این موارد در پیوست‌های لایحه بودجه نیامده است. بنابراین، در این خصوص حکم ماده (۱۸۲) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس رعایت نشده است. طبق این ماده، «دولت مکلف است احکام قوانینی که طی پنج سال منتهی به ارائه لایحه بودجه، به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و برای آن اعتباری پیش‌بینی نکرده است را به‌همراه لایحه به مجلس منعکس کند».

۲. بررسی جدول شماره ۷ (اعتبارات دستگاه‌های مستقل حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف)

اعتبارات دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف به‌شرح زیر است:

جدول ۱. مقایسه اعتبارات دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در جدول شماره (۷ب) در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور با قانون بودجه سال ۱۴۰۴ کشور [۲]

(مبالغ به میلیون ریال)

نام دستگاه اصلی / فرعی	هزینه‌ای			تملك دارایی‌های سرمایه‌ای			مجموع	
	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵
سازمان تبلیغات اسلامی	۱۵۰,۳۳۹,۰۳۹	۵۲,۵۶۲,۰۷۳	۴.۴۲	۸۳۷,۰۵۷	۱,۶۷۱,۶۴۰	۰.۹۹	۵۱,۱۷۶,۰۹۶	۵۴,۲۳۳,۷۱۳
سازمان تبلیغات اسلامی	۳۵,۱۰۱,۵۰۰	۳۶,۰۱۳,۰۰۰	۲.۶۰	۲۹۸,۰۰۰	۱,۰۸۱,۰۰۰	۲۶۲.۷۵	۳۵,۳۹۹,۵۰۰	۳۷,۰۹۴,۰۰۰
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	۳۶۱,۰۰۰	۴۵۵,۱۸۷	۲۶.۰۹	۱۰,۰۰۰	۱۱,۰۰۰	۱۰	۳۷۱,۰۰۰	۴۶۶,۱۸۷
مؤسسه پژوهشی و فرهنگی انقلاب اسلامی	۲,۹۲۰,۰۰۰	۳,۴۰۰,۰۰۰	۱۶.۴۴	۹۲,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۸.۷۰	۳,۰۱۲,۰۰۰	۳,۵۰۰,۰۰۰
بنیاد دایره‌المعارف اسلامی	۱,۲۰۵,۰۰۰	۱,۳۷۰,۰۰۰	۱۳.۶۹	۱۰,۰۰۰	۱۲,۰۰۰	۲۰	۱,۲۱۵,۰۰۰	۱,۳۸۲,۰۰۰
پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی	۱,۳۳۳,۵۳۹	۱,۴۲۲,۸۸۶	۶.۷۰	۱۶,۴۹۵	۲۶,۶۴۰	۶۱.۵۰	۱,۳۵۰,۰۳۴	۱,۴۴۹,۵۲۶
شورای سیاستگذاری ائمه جمعه	۴,۷۱۰,۰۰۰	۴,۹۲۰,۰۰۰	۴.۴۶	۳۵,۰۰۰	۴۰,۰۰۰	۱۴.۲۹	۴,۷۴۵,۰۰۰	۴,۹۶۰,۰۰۰
مرکز رسیدگی به امور مساجد	۱,۳۸۰,۰۰۰	۱,۳۷۰,۰۰۰	-۰.۷۰	۱۳۳,۰۰۰	۱۳۵,۰۰۰	۱.۵۰	۱,۵۱۳,۰۰۰	۱,۵۰۵,۰۰۰
ستاد اقامه نماز	۱,۳۷۰,۰۰۰	۱,۳۸۰,۰۰۰	۰.۷۳	۱۵,۰۰۰	۱۶,۰۰۰	۶.۶۷	۱,۳۸۵,۰۰۰	۱,۳۹۶,۰۰۰
مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی	۱,۴۱۰,۰۰۰	۱,۶۶۰,۰۰۰	۱۷.۷۳	۲۲۷,۵۶۲	۲۵۰,۰۰۰	۹.۸۶	۱,۶۳۷,۵۶۲	۱,۹۱۰,۰۰۰

۱. مجموع ارقام ردیف دستگاه‌های اصلی (ردیف‌های خاکستری) در تمامی جداول این گزارش، حاصل جمع ارقام تمامی دستگاه‌های یا برنامه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف است. ازاین‌رو، اعداد این ردیف الزاماً با ارقام مندرج در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور یکی نیستند.

(مبالغ به میلیون ریال)

هزینه‌ای			تملك دارایی‌های سرمایه‌ای			مجموع			نام دستگاه اصلی / فرعی
مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد	
۲۹۰,۰۰۰	۳۲۰,۰۰۰	۱۰.۳	۰	۰	۰	۲۹۰,۰۰۰	۳۲۰,۰۰۰	۱۰.۳	مؤسسه دایره‌المعارف فقه اسلامی
۲۵۸,۰۰۰	۲۵۱,۰۰۰	۲.۷۱-	۰	۰	۰	۲۵۸,۰۰۰	۲۵۱,۰۰۰	۲.۷۱-	نماینده‌گی ولی فقیه در امور حج و زیارت
۱۳,۳۷۰,۰۰۰	۱۵,۳۷۷,۰۰۰	۱۵.۰۱	۱۵,۰۰۰	۲۱۵,۰۰۰	۱۳۳۳.۳۳	۱۳,۳۸۵,۰۰۰	۱۵,۵۹۲,۰۰۰	۱۶.۴۹	سازمان اوقاف و امور خیریه
۳,۲۰۰,۰۰۰	۳,۵۴۰,۰۰۰	۱۰.۶۳	۱۵,۰۰۰	۲۱۵,۰۰۰	۱۳۳۳.۳۳	۳,۲۱۵,۰۰۰	۳,۷۵۵,۰۰۰	۱۶.۸۰	سازمان اوقاف و امور خیریه
۱۰,۱۷۰,۰۰۰	۱۱,۸۳۷,۰۰۰	۱۶.۳۹	۰	۰	-	۱۰,۱۷۰,۰۰۰	۱۱,۸۳۷,۰۰۰	۱۶.۳۹	سازمان اوقاف و امور خیریه- حمایت از مدارس علوم دینی اهل سنت کمک به معیشت روحانیون
۶۹,۲۰۰,۰۰۰	۷۳,۱۰۰,۰۰۰	۵.۶۴	۱۸,۵۷۰,۸۰۰	۳,۰۲۶,۰۰۰	-۸۳.۷۱	۸۷,۷۷۰,۸۰۰	۷۶,۱۲۶,۰۰۰	-۱۳.۲۷	شورای عالی حوزه‌های علمیه
۵۶,۰۰۰,۰۰۰	۵۸,۱۰۰,۰۰۰	۳.۷۵	۱۷,۷۹۰,۰۰۰	۱,۴۰۰,۰۰۰	-۹۲.۱۳	۷۳,۷۹۰,۰۰۰	۵۹,۵۰۰,۰۰۰	-۱۹.۳۷	شورای عالی حوزه‌های علمیه
۱۳,۲۰۰,۰۰۰	۱۵,۰۰۰,۰۰۰	۱۳.۶۴	۷۸۰,۸۰۰	۱,۶۲۶,۰۰۰	۱۰۸.۲۵	۱۳,۹۸۰,۸۰۰	۱۶,۶۲۶,۰۰۰	۱۸.۹۲	حوزه‌های علمیه خواران
۲۳,۹۷۶,۰۰۰	۲۸,۳۴۳,۹۹۸	۱۸.۲۲	۴۲۱,۰۰۰	۴۴۳,۰۰۰	۵.۲۳	۲۴,۳۹۷,۰۰۰	۲۸,۷۸۶,۹۹۸	۱۷.۹۹	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱,۴۰۰,۰۰۰	۱,۴۹۵,۰۰۰	۶.۷۹	۱۰,۰۰۰	۱۱,۰۰۰	۱۰	۱,۴۱۰,۰۰۰	۱,۵۰۶,۰۰۰	۶.۸۱	مجمع تقریب مذاهب اسلامی
۲,۴۴۰,۰۰۰	۲,۵۷۸,۹۹۸	۵.۷۰	۱۱,۰۰۰	۱۲,۰۰۰	۹.۰۹	۲,۴۵۱,۰۰۰	۲,۵۹۰,۹۹۸	۵.۷۱	مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام
۱۹,۶۵۰,۰۰۰	۲۱,۱۴۰,۰۰۰	۷.۵۸	۴۰۰,۰۰۰	۴۲۰,۰۰۰	۵	۲۰,۰۵۰,۰۰۰	۲۱,۵۶۰,۰۰۰	۷.۵۳	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی
۴۸۶,۰۰۰	۳,۱۳۰,۰۰۰	۵۴۴	۰	۰	-	۴۸۶,۰۰۰	۳,۱۳۰,۰۰۰	۵۴۴	سازمان حج و زیارت
۱۴,۷۶۷,۵۱۰	۱۴,۶۸۷,۶۸۹	-۰.۵۴	۵۵۶,۰۰۰	۸۱۸,۲۶۵	۴۷.۱۷	۱۵,۳۲۳,۵۱۰	۱۵,۵۰۵,۹۵۴	۱.۱۹	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۱۰,۵۱۹,۰۰۰	۱۰,۶۲۵,۰۰۰	۱.۰۱	۱۰,۰۰۰	۱۱,۰۰۰	۱۰	۱۰,۵۲۹,۰۰۰	۱۰,۶۳۶,۰۰۰	۱.۰۲	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دانشگاه‌ها
۷۳۳,۵۱۰	۱۹۲,۴۰۰	-۷۳.۷۷	۰	۰	۰	۷۳۳,۵۱۰	۱۹۲,۴۰۰	-۷۳.۷۷	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
۱,۵۰۰,۰۰۰	۱,۶۰۰,۵۰۰	۶.۷۰	۳۰۰,۰۰۰	۴۸۴,۵۰۰	۶۱.۵۰	۱,۸۰۰,۰۰۰	۲,۰۸۵,۰۰۰	۱۵.۸۳	پژوهشگاه علوم و معارف انقلاب اسلامی
۶۶۱,۰۰۰	۷۲۰,۰۰۰	۸.۹۳	۲۳۵,۰۰۰	۳۰۵,۰۰۰	۲۹.۷۹	۸۹۶,۰۰۰	۱,۰۲۵,۰۰۰	۱۴.۴۰	دانشگاه معارف اسلامی
۱,۳۵۴,۰۰۰	۱,۵۴۹,۷۸۹	۱۴.۴۶	۱۱,۰۰۰	۱۷,۷۶۵	۶۱.۵۰	۱,۳۶۵,۰۰۰	۱,۵۶۷,۵۵۴	۱۴.۸۴	دانشگاه اهل بیت علیهم‌السلام
۵,۱۵۰,۰۰۰	۵,۲۵۵,۰۰۰	۲.۰	۹۱,۰۰۰	۷۲۵,۰۰۰	۶۹۶.۷	۵,۲۴۱,۰۰۰	۵,۹۸۰,۰۰۰	۱۴.۱	سازمان برنامه و بودجه کشور
۵,۱۵۰,۰۰۰	۵,۲۵۵,۰۰۰	۲.۰۴	۹۱,۰۰۰	۷۲۵,۰۰۰	۶۹۶.۷۰	۵,۲۴۱,۰۰۰	۵,۹۸۰,۰۰۰	۱۴.۱۰	مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)
۱۳۹,۶۷۳,۱۵۸	۱۶۲,۹۰۰,۰۰۰	۱۶.۶۳	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۰	۱۴۰,۹۷۳,۱۵۸	۱۶۴,۲۰۰,۰۰۰	۱۶.۴۸	مرکز خدمات حوزه‌های علمیه

(مبالغ به میلیون ریال)

نام دستگاه اصلی / فرعی	هزینه‌ای			تملك دارایی‌های سرمایه‌ای			مجموع		
	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد
دفتر تبلیغات اسلامی	۹,۱۳۰,۰۰۰	۹,۹۳۰,۰۰۰	۸.۷۶	۱۱,۰۰۰	۳۲,۰۰۰	۱۹۰.۹۱	۹,۱۴۱,۰۰۰	۹,۹۶۲,۰۰۰	۸.۹۸
جامعه‌المصطفی العالمیه	۱۷,۵۰۰,۰۰۰	۱۸,۵۸۰,۰۰۰	۶.۱۷	۵۵,۰۰۰	۵۷,۰۰۰	۳.۶۴	۱۷,۵۵۵,۰۰۰	۱۸,۶۳۷,۰۰۰	۶.۱۶
شورای برنامه‌ریزی مدیریت حوزه‌های علمیه خراسان	۸,۸۰۰,۰۰۰	۹,۲۹۰,۰۰۰	۵.۵۷	۷۳,۰۰۰	۰	-۱۰۰	۸,۸۷۲,۰۰۰	۹,۲۹۰,۰۰۰	۴.۷۰
بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس	۳,۴۷۰,۰۰۰	۳,۸۴۰,۰۰۰	۱۰.۶۶	۵,۶۵۵,۰۰۰	۳,۴۰۰,۰۰۰	-۳۹.۸۸	۹,۱۲۵,۰۰۰	۷,۲۴۰,۰۰۰	-۲۰.۶۶
مجموع	۳۵۵,۳۷۵,۷۰۷	۳۹۳,۸۶۵,۷۶۰	۱۰.۸	۲۷,۵۸۴,۸۵۷	۱۱,۶۸۷,۹۰۵	-۵۷.۶	۳۸۲,۹۵۹,۵۶۴	۴۰۵,۵۵۳,۶۶۵	۵.۹

مجموع اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور نزدیک به ۱۱ درصد رشد داشته و از ۳۵۵,۳۷۵,۷۰۷ میلیون ریال (معادل ۳۵.۵ هزار میلیارد تومان) به ۳۹۳,۸۶۵,۷۶۰ میلیون ریال (برابر با ۳۹.۳ هزار میلیارد تومان) رسیده، اما اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای دستگاه‌های این حوزه با کاهش ۵۷.۶ درصدی روبه‌رو است و از ۲۷,۵۸۴,۸۵۷ میلیون ریال (حدود ۲.۷ هزار میلیارد تومان) به ۱۱,۶۸۷,۹۰۵ (حدود ۱.۲ هزار میلیارد تومان) تغییر کرده است. در مجموع، لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور مجموع اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف را حدود ۴۰۵,۵۵۳,۶۶۵ میلیون ریال (برابر با ۴۰.۵ هزار میلیارد تومان) برآورد کرده که ۵.۹ درصد نسبت به سال ۱۴۰۴ رشد داشته است.

در میان دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف، به‌ترتیب مرکز خدمات حوزه‌های علمیه (۱۶ همت)، شورای عالی حوزه‌های علمیه (حدود ۶.۹ همت) و سازمان تبلیغات اسلامی (۳.۷ همت) دارای بیشترین اعتبارات مجموع و همچنین بیشترین اعتبارات هزینه‌ای هستند. در سوی دیگر، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، نمایندگی ولی‌فقیه در امور حج و زیارت و مؤسسه دایره‌المعارف فقه اسلامی قرار دارند که حدوداً با مبالغ به‌ترتیب ۱۹، ۲۵ و ۳۲ میلیارد تومان از کمترین اعتبارات مجموع و هزینه‌ای برخوردارند. اما بیشترین رشد مجموع اعتبارات دستگاه‌های این حوزه با اختلاف، به سازمان حج و زیارت (با ۵۴۴ درصد رشد) تعلق دارد. مرکز الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت (۲۵.۶۶ درصد) و شورای عالی حوزه‌های علمیه خاوران (۱۸.۹ درصد) در رتبه‌های بعدی رشد مجموع اعتبارات قرار می‌گیرند.

اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف نیز همچون سایر حوزه‌ها با کاهش چشمگیری (۵۷.۶- درصد) پیش‌بینی شده است. برای مثال، اعتبارات حدوداً ۷ میلیاردتومانی شورای برنامه‌ریزی مدیریت حوزه‌های علمیه در سال ۱۴۰۴، به‌طورکلی حذف شده است. نمونه دیگر، شورای عالی حوزه‌های علمیه است که براساس برآورد لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور شاهد افت ۹۲ درصدی اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای (از ۱,۷۷۹ میلیارد تومان به ۱۴۰ میلیارد تومان) خواهد بود. دو دستگاه یاد شده به‌همراه بنیاد حفظ و نشر آثار و ارزش‌های دفاع مقدس (با کاهش حدوداً ۴۰ درصدی) تنها دستگاه‌هایی به‌شمار می‌روند که اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای آنها کاهش یافته است. البته براساس شواهد، کاهش اعتبارات تملکی به‌ویژه در مورد شورای عالی حوزه‌های علمیه که این قبیل اعتبارات آن در سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۳ از حدود ۲۰۰ میلیارد به میانگین ۱۵۰۰ میلیارد تومان رشد داشته است، می‌تواند ناشی از اتمام پروژه‌های عمرانی این دستگاه‌ها باشد [۳].

سایر دستگاه‌های این حوزه، بهره‌چندانی از این اعتبارات نمی‌برند؛ به‌گونه‌ای که اعتبار تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ۱۷ دستگاه صفر و یا کمتر از ۵ میلیارد تومان در سال است.

مهم‌ترین تغییر سازوکار بودجه‌ریزی دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف نسبت به سال‌های گذشته آن است که اعتبارات چندین ردیف از دستگاه‌های فرعی به ردیف یک دستگاه اصلی منتقل شده‌اند که جزئیات آنها در جدول (۷ج) و به‌شرح زیر است:

جدول ۲. مقایسه اعتبارات دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف مندرج در جدول شماره (۷ج) در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کل کشور با قانون بودجه ۱۴۰۴ [۲] و [۴]

(مبالغ به میلیون ریال)

دستگاه اصلی	عنوان دستگاه‌های انتقال یافته به ردیف دستگاه اصلی	هزینه‌ای			تملك دارایی‌های سرمایه‌ای			مجموع		
		مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد
سازمان اوقاف و امور خیریه	دانشگاه علوم و معارف قرآنی	۱,۹۲۰,۰۰۰	۲,۱۹۰,۰۰۰	۱۴۰۶	۱۵۰,۰۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۰	۲,۰۷۰,۰۰۰	۲,۳۴۰,۰۰۰	۱۳۰۴
بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس	ستاد مرکزی راهیان نور	۷۰۰,۰۰۰	۷۸۰,۰۰۰	۱۱۰۴۳	۰	۰	-	۷۰۰,۰۰۰	۷۸۰,۰۰۰	۱۱۰۴۳
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	دانشگاه شهید مطهری	۳,۰۰۹,۰۰۰	۳,۰۸۵,۰۰۰	۲۰۵۳	۷۴۶,۰۰۰	۷۸۲,۰۰۰	۴۰۸۳	۳,۷۵۵,۰۰۰	۳,۸۶۷,۰۰۰	۲۰۹۸
	دانشگاه امام صادق (ع)									
	دانشگاه اصول دین									
	دانشگاه مذاهب اسلامی									
مؤسسه نشر آثار حضرت امام	پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی	۴۱۶,۰۰۰	۴۶۵,۰۰۰	۱۱۰۷۸	۰	۰	-	۴۱۶,۰۰۰	۴۶۵,۰۰۰	۱۱۰۷۸
	آستان مقدس حضرت امام خمینی (ره)	۱,۵۰۰,۰۰۰	۸۷۵,۵۰۰	-۴۱۶۳	۶۰۰,۰۰۰	۶۳۰,۰۰۰	۵	۲,۱۰۰,۰۰۰	۱,۵۰۵,۵۰۰	-۲۸۳۱
شورای سیاستگذاری ائمه جمعه	مرکز رسیدگی به امور مساجد خراسان بزرگ (رضوی-شمالی-جنوبی)	۲,۰۳۰,۰۰۰	۲,۰۲۰,۰۰۰	-۰۰۴۹	۰	۰	-	۲,۰۳۰,۰۰۰	۲,۰۲۰,۰۰۰	-۰۰۴۹
سازمان تبلیغات اسلامی	ستاد امر به معروف و نهی از منکر	۱,۸۸۰,۰۰۰	۱,۸۲۳,۰۰۰	-۳۰۰۳	۷۱۲,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰	-۱۶۹	۲,۵۹۲,۰۰۰	۲,۵۲۳,۰۰۰	-۲۶۶
	شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی	۳,۳۱۰,۰۰۰	۳,۲۱۰,۰۰۰	-۳۰۰۲	۱۰,۰۰۰	۱۱,۰۰۰	۱۰	۳,۳۲۰,۰۰۰	۳,۲۲۱,۰۰۰	-۲۰۹۸

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، برخی از دستگاه‌های این حوزه که در سال‌های گذشته ردیف مستقلی از جدول شماره ۷ب را به خود اختصاص داده بودند، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور به ردیف دستگاه اصلی دیگری انتقال یافته است. گمان می‌رود که این کار در راستای تسهیل و کمتر شدن فرایندهای بودجه‌ریزی دستگاه‌ها در سازمان برنامه و بودجه انجام شده باشد؛ به‌گونه‌ای که واریز اعتبارات تخصیصی ماهیانه تنها به دستگاه‌های اصلی انجام می‌شود و دستگاه‌های اصلی عملیات پرداخت اعتبارات واریزی به دستگاه‌های مندرج در جدول شماره ۷ج لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور را برعهده خواهند داشت. این کار می‌تواند موجبات بیشتر شدن بوروکراسی و همچنین بروز برخی ناهماهنگی‌ها و اختلافات میان دستگاه‌های اصلی و فرعی را فراهم آورد.

گفتنی است که تلفیق بودجه چند سازمان با یکدیگر باعث می‌شود که افت اعتبارات برخی موضوعات همانند آستان مقدس حضرت امام خمینی (ره) (رشد ۲۸/۳- درصدی) یا دستگاه‌هایی نظیر ستاد امر به معروف و نهی از منکر و شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی در جدول ۷ب کمتر به چشم بیاید. به‌علاوه اینکه علت ادغام دستگاه‌ها و چگونگی انتخاب دستگاه‌های اصلی و فرعی نامشخص است؛ در صورتی که ملاک این تجمیع، کوچکی و بزرگی سازمان‌ها- از حیث ساختاری و یا ارقام اعتبارات- باشد، سازمان‌های کوچک‌تری (مثل مؤسسه دایره‌المعارف فقه اسلامی یا سازمان حج و زیارت) در

جدول ۷ یافت می‌شود که ادغام نشده‌اند. اگر یکپارچه‌سازی دستگاه‌ها براساس ماهیت و کارکرد آنها معیار این تجمیع بوده، جای بسیاری از دستگاه‌ها (مثل دانشگاه معارف اسلامی و دانشگاه اهل بیت علیهم‌السلام) در جدول ۷ خالی است.

۳. بررسی جدول شماره (۹) (اعتبارات متفرقه حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف)

بسیاری از اعتبارات جدول شماره (۹) قوانین بودجه سنواتی حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور حذف شده‌اند که در نتیجه آن، مجموع این اعتبارات نسبت به سال ۱۴۰۴ نزدیک به ۴۰ درصد کمتر شده است. جزئیات این رشد نزولی، در جدول زیر مشاهده می‌شود:

جدول ۳. مقایسه اعتبارات متفرقه حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف مندرج در جدول شماره (۹) در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ با قانون بودجه سال ۱۴۰۴ کشور [۲]

(مبالغ به میلیون ریال)

ردیف	عنوان	مصوب سال ۱۴۰۴			برآورد سال ۱۴۰۵			درصد رشد
		هزینه‌ای	فصلی	مجموع	هزینه‌ای	فصلی	مجموع	
۱	آستان قدس رضوی- استرداد مالیات شرکت‌ها و مؤسسات وابسته	۶,۰۰۰,۰۰۰	۰	۶,۰۰۰,۰۰۰	۷,۰۸۹,۰۰۰	۰	۷,۰۸۹,۰۰۰	۱۸.۱۵
۲	کمک به احداث مصلی بزرگ امام خمینی (ره) تهران	۰	۱,۲۰۰,۰۰۰	۱,۲۰۰,۰۰۰	۵,۰۰۰,۰۰۰	۰	۵,۰۰۰,۰۰۰	۳۱۶۶۷
۳	ستاد بازسازی عتبات -کمک	۵۰,۰۰۰	۱۴,۵۰۰,۰۰۰	۱۴,۵۵۰,۰۰۰	۵۰,۰۰۰	۸,۰۰۰,۰۰۰	۸,۰۵۰,۰۰۰	-۴۴۶۷
۴	توسعه فرهنگ و خدمات زیارتی با محوریت شهرهای مشهد، قم، شیراز و شهرری- کارگروه ملی زیارت	۲۲۰,۰۰۰	۴,۷۰۰,۰۰۰	۴,۹۲۰,۰۰۰	۲۰۷,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۱,۲۰۷,۰۰۰	-۷۵.۴۷
۵	کمک به آستان‌های مقدس و بقاع متبرکه	۴,۰۰۰,۰۰۰	۷,۱۰۰,۰۰۰	۱۱,۱۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	-۷۲.۹۷
۶	سازمان تبلیغات اسلامی- دبیرخانه (صندوق) شورای توسعه قرآنی کشور	۵۰۰,۰۰۰	۰	۵۰۰,۰۰۰	۴۷۰,۰۰۰	۰	۴۷۰,۰۰۰	-۶
۷	بازسازی و توسعه بیت حضرت امام (ره) در نجف اشرف	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۸	کمک به احداث و تجهیز مجتمع تربیتی آموزشی حضرت مهدی (عج)	۲,۰۰۰,۰۰۰	۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۹	مجمع عالی حکمت اسلامی	۲۰۰,۰۰۰	۰	۲۰۰,۰۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۰	۱۵۰,۰۰۰	-۲۵
۱۰	مؤسسه علم و تمدن و عرفان	۱,۵۰۰,۰۰۰	۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۱,۲۰۰,۰۰۰	۰	۱,۲۰۰,۰۰۰	-۲۰
۱۱	دایره‌المعارف فقه	۵۰,۰۰۰	۰	۵۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۱۲	بنیاد علمی و فرهنگی شهید مطهری	۱۵۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۳۵۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۱۳	سازمان تبلیغات اسلامی- هیئت رزمندگان اسلام	۲۱۵,۰۰۰	۰	۲۱۵,۰۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۰	۱۵۰,۰۰۰	-۳۰.۲۳
۱۴	کمک به اقلیت‌های دینی	۹۰۰,۰۰۰	۰	۹۰۰,۰۰۰	۸۵۰,۰۰۰	۰	۸۵۰,۰۰۰	-۵.۵۶
۱۵	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی- طرح بلاغ	۲,۰۰۰,۰۰۰	۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	۲,۳۰۰,۰۰۰	۰	۲,۳۰۰,۰۰۰	۱۵

(مبالغ به میلیون ریال)

ردیف	عنوان	مصوب سال ۱۴۰۴			برآورد سال ۱۴۰۵			درصد رشد
		تفکی	تفکی	مجموع	تفکی	تفکی	مجموع	
۱۶	ساماندهی و مرمت بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی	۱,۵۰۰,۰۰۰	۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۰
۱۷	مؤسسه فرهنگ علوم اسلامی قم	۲۰۰,۰۰۰	۰	۲۰۰,۰۰۰	۱۹۰,۰۰۰	۰	۱۹۰,۰۰۰	-۵
۱۸	کمک به فعالیت‌های زیارتگاه شهید مدرس	۵۰,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۱۹	کمک به مدرسه خان شیراز	۳۰۰,۰۰۰	۰	۳۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۲۰	کمک به احداث و مستحدثات حرم حضرت بی‌بی حکیمه (س)	۵۰۰,۰۰۰	۰	۵۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۲۱	دفتر تبلیغات اسلامی - دانشگاه باقرالعلوم	۲۰۰,۰۰۰	۰	۲۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۲۲	کمک به مؤسسه فرهنگی مذهبی حضرت علی اکبر (ع)	۲۰۰,۰۰۰	۰	۲۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۲۳	کمک به احیای هویت ربع رشیدی	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
۲۴	مصلی نماز جمعه پردیسان قم	۴۰۰,۰۰۰	۰	۴۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰
مجموع		۲۳,۱۳۵,۰۰۰	۲۷,۸۰۰,۰۰۰	۵۰,۹۳۵,۰۰۰	۲۲,۱۵۶,۰۰۰	۹,۰۰۰,۰۰۰	۳۱,۱۵۶,۰۰۰	-۳۸۸

بررسی جدول شماره (۹) لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور نشان می‌دهد که ۱۲ ردیف از اعتبارات این جدول حذف شده‌اند که در نهایت افت حدوداً ۳۹ درصدی این اعتبارات را به دنبال داشته است. به علاوه اینکه تنها اعتبارات موضوعات «طرح بلاغ»، «کمک به احداث مصلی بزرگ امام خمینی (ره) تهران» و «آستان قدس رضوی - استرداد مالیات شرکت‌ها و مؤسسات وابسته» شاهد رشد مثبت بوده‌اند. داده‌های این جدول حاکی از آن است که نزدیک به نیمی از این اعتبارات در سال ۱۴۰۵ معطوف به سه موضوع مذکور است. سایر موضوعات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در این جدول، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور حذف شده و یا درصد رشد کاهشی داشته‌اند. در مجموع، اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در جدول شماره (۹) لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور حدود ۳۱,۱۵۶,۰۰۰ میلیون ریال (حدود ۳.۱ هزار میلیارد تومان) برآورد شده است.

۴. بررسی اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف

جدول شماره ۱۲ لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ همچون سال‌های گذشته به برنامه هم‌افزایی و ارتقای فعالیت‌ها و تولیدات فرهنگی از محل یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی اختصاص دارد، با این تفاوت که در سال ۱۴۰۴ سهم دستگاه‌های متولی هر موضوع به‌طور جداگانه مشخص شده بود. اما در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ اولاً، تغییرات اندکی در زیرموضوعات صورت گرفته است؛ برای مثال، «اقدامات تبلیغی و روشنگرانه در مورد نقش فعال بانوان در ایران و جوامع اسلامی» از برنامه اجرایی راهبری و ارتقای دیپلماسی فرهنگی حذف شده است. ثانیاً، نه تنها سهم دستگاه‌های متولی ذکر

نشده، بلکه عنوان این دستگاه‌ها نیز حذف شده‌اند. با توجه به مشکلاتی که در نظارت و اثربخشی اعتبارات موضوع بند «ب» ماده (۷۵) قانون برنامه هفتم پیشرفت وجود دارد، انتظار می‌رود که همچون سال گذشته، دستگاه‌های متولی هر برنامه اجرایی، عنوان و سهم هر کدام از آنها مشخص شود. در غیر این صورت، مسئولیت دستگاه متولی با ابهام مواجه شده و نظارت‌پذیری مقرر در اصل (۵۵) قانون اساسی توسط دیوان محاسبات مخدوش خواهد شد.

جدول ۴. مقایسه اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در جدول شماره (۱۲) در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور با قانون بودجه سال ۱۴۰۴ کشور [۲]

(مبالغ به میلیون ریال)

برنامه اجرایی	استناد برنامه هفتم	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد
صیانت از میراث فرهنگی و توسعه گردشگری و صنایع دستی		۲,۰۰۰,۰۰۰	۱,۲۵۰,۰۰۰	-۳۷.۵
توسعه و ترویج فرهنگ زیارت	مواد (۸۲ و ۸۳)	۲,۰۰۰,۰۰۰	۱,۲۵۰,۰۰۰	
اعتلای سبک زندگی ایرانی-اسلامی و ارتقای فرهنگ و هنر		۵,۰۲۲,۱۷۰	۷,۲۰۰,۰۰۰	۴۳.۳۶
ترویج فرهنگ ایثار و شهادت	ماده (۷۵)- ج	۲,۴۸۲,۱۷۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۲۰.۸۶
حمایت و پشتیبانی از مردمی‌سازی فرهنگ	ماده (۷۵)- د	۲,۵۴۰,۰۰۰	۴,۲۰۰,۰۰۰	۶۵.۳۵
گفتمان‌سازی، تبیین و تبلیغ معارف دینی		۲۳,۳۰۰,۰۰۰	۲۵,۴۱۴,۷۰۸	۹.۰۸
تبیین، تبلیغ، ترویج و نشر آثار و اندیشه‌های امامین انقلاب	ماده (۷۴)	۹,۰۰۰,۰۰۰	۸,۶۵۰,۰۰۰	۱۳۶.۸۴
اجرای اسناد راهبردی توسعه فرهنگ قرآنی	مواد (۷۴ و ۷۶)	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰,۲۶۴,۷۰۸	-۳.۸۹
اجرای سند راهبری و پشتیبانی از مساجد کشور	ماده (۷۶)	۲,۴۰۰,۰۰۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	۲.۶۵
ترویج فرهنگ مهدویت و انتظار	ماده (۷۴)	۹,۰۰۰,۰۰۰	۸,۶۵۰,۰۰۰	-۱۶.۶۷
راهبری و ارتقای دیپلماسی فرهنگی		۱۱,۹۰۰,۰۰۰	۱۱,۸۵۰,۰۰۰	-۰.۴۲
اجرایی‌سازی سند فعالیت‌های فرهنگی بین‌الملل	ماده (۸۰)- تبصره «۲»	۱۱,۹۰۰,۰۰۰	۱۱,۸۵۰,۰۰۰	
مجمع اعتبارات جدول (۱۲)		۹۷,۳۹۲,۱۷۰	۱۰۰,۴۱۴,۷۰۸	۳.۱
مجموع اعتبارات حوزه دین		۴۲,۲۲۲,۱۷۰	۴۵,۷۱۴,۷۰۸	۸.۲۷
سهم حوزه دین از جدول (۱۲)		۴۳.۳ درصد	۴۵.۵ درصد	۲.۲

براساس جدول شماره (۱۲) لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور، برنامه اجرایی «تبیین، تبلیغ، ترویج و نشر آثار و اندیشه‌های امامین انقلاب» و همچنین «حمایت و پشتیبانی از مردمی‌سازی فرهنگ» بیشترین سهم از رشد ۸/۲ درصدی اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف را در جدول شماره (۱۲) لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور دارند. به‌علاوه اینکه سهم حوزه مزبور از اعتبارات این جدول با رشد ۲ درصدی، از ۴/۲ همت به ۴/۵ همت افزایش یافته است.

۵. سهم حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف از بودجه عمومی کشور

براساس داده‌های جدول ۵، سهم اعتبارات مرتبط با حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف از مصارف بودجه عمومی دولت در سال‌های اخیر، کمتر از ۱ درصد بوده که در سال ۱۴۰۵ و با کاهش حدوداً ۸ درصدی، از ۰/۸۸ درصد به ۰/۸۱ درصد رسیده است. این کاهش حاکی از آن است که افزایش رقمی اعتبارات دستگاه‌های حوزه حاضر (جدول ۱) نمی‌تواند گویای تغییرات جایگاه این حوزه در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور باشد.

جدول ۵. مقایسه سهم اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف از مصارف بودجه عمومی کشور در سال‌های ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ [۲]

(مبالغ به هزار میلیارد ریال)

عنوان اعتبارات	مصوب ۱۴۰۴	برآورد ۱۴۰۵	درصد رشد
مصارف بودجه عمومی دولت	۵۳,۸۴۰	۵۹,۵۴۰	۱۰.۵۹
دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف	۳۸۲.۹۵	۴۰۵.۵	۵.۸۹
مجموع اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف جداول شماره ۷، ۹ و ۱۲	۴۷۶.۰۹	۴۸۲.۳۷	۱.۳۲
سهم اعتبارات مرتبط با حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف از مصارف بودجه عمومی دولت (درصد)	۰.۸۸۴	۰.۸۱۰	-۸.۳۸

۶. نتیجه‌گیری

بررسی اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور نشان می‌دهد که الزامات مربوط به این حوزه (برای نمونه، بیمه خادمان مساجد) در جداول الزامات منابع و مصارف دیده نشده‌اند. همچنین سهم بودجه این حوزه از منابع عمومی دولت از ۰.۸۸ درصد در سال ۱۴۰۴ به ۰.۸۱ درصد کاهش یافته است و اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای این حوزه همچون سایر حوزه‌ها، دچار افت شدیدی شده است. نکته دیگر افت چشمگیر اعتبارات مربوط به مسئله «زیارت» بوده و مشخص نیست که این کاهش در راستای تصمیم دولت بر کم کردن مداخلات دولتی بوده و یا نشان از اهمیت کمتر این عرصه به نسبت سایر حوزه‌ها دارد. از آنجایی که قانون یا برنامه راهبردی جدیدی از سوی دستگاه‌های متولی این امر به دست نرسیده و بسترسازی متفاوتی نسبت به گذشته در خصوص حمایت از مردمی‌سازی این حوزه دیده نشده است، گمان تصمیم‌گیری جدید متولیان درباره چگونگی کنشگری در این حوزه بعیدتر از سایر احتمالات خواهد بود. گفتنی است که اهمیت فرهنگ زیارت و تأثیر آن بر دیگر ابعاد حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف همچون دینداری عمومی، وقف و تأمین مالی غیردولتی موقوفات و اماکن مذهبی بر کسی پوشیده نیست. لذا کم شدن تعداد ردیف‌های این حوزه از دیگر نتایج بررسی‌هاست؛ به‌گونه‌ای که به‌نظر می‌رسد در رویکرد لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، به‌جای پراکندگی توزیع اعتبارات میان چندین دستگاه کوچک بر تمرکز تخصیص اعتبارات به دستگاه‌ها یا موضوعات کلان‌تر تأکید شده است. این درحالی است که میانگین رشد اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های این حوزه ۵ درصد برآورد شده و پیش‌بینی می‌شود که سهم هزینه‌های جبران خدمات نیروی انسانی به کل اعتبارات مصوب دستگاه بیش‌ازپیش افزایش یابد. این بدان معناست که همچون سال‌های گذشته بیشترین بخش از اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های این حوزه صرف منابع انسانی خواهد شد. لازم است احکام جزئی [قانون برنامه هفتم پیشرفت](#) از حیث اجرا یا عدم اجرا به جهت تأمین مالی در لایحه بودجه ۱۴۰۵ تعیین تکلیف شوند.

منابع و مآخذ

- [۱] قانون برنامه هفتم پیشرفت، ۱۴۰۳. مجلس شورای اسلامی. ۲۸۴ ص.
- [۲] لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کشور.
- [۳] قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کشور. ۱۴۰۱. مجلس شورای اسلامی.
- [۴] قانون بودجه سال ۱۴۰۴ کشور. ۱۴۰۳. مجلس شورای اسلامی.

پیامک گزیده سیاستی

اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه ۱۴۰۵، ۶ درصد بیشتر از ۱۴۰۴ است. سهم این اعتبارات از مصارف بودجه کاهشی بوده و ۵/۸۱ درصد از آن را به خود اختصاص داده است. الزامات این حوزه مثل بیمه خادمان مساجد در جداول الزامات منابع و مصارف لایحه دیده نشده‌اند.